

Citation:

W.G. Burgers, Levensbericht F.E.C. Scheffer, in:
Jaarboek, 1954-1955, Amsterdam, pp. 288-291

LEVENSBERICHT
VAN
FRANS EPPO CORNELIS SCHEFFER
(9 Juni 1883—27 Juli 1954)

Frans Eppo Cornelis Scheffer overleed tengevolge van een hartaanval op 27 Juli 1954 in de leeftijd van 71 jaar, een jaar slechts na zijn aftreden als hoogleraar in de anorganische en fysische scheikunde aan de Technische Hogeschool. Een „In Memoriam” over zijn leven en werken is verschenen in het Verslag van de gewone vergadering van de Afdeling Natuurkunde op 25 September 1954 en eveneens, van de hand van zijn langjarige vriend en collega G. Meyer, in het Chemisch Weekblad van 11 September 1954. Zij bevatten gegevens over zijn leven en zijn wetenschappelijk werk, die hier niet behoeven te worden herhaald. Volstaan moge worden te releveren, dat met Scheffer diegene der leerlingen van Bakhuis Roozeboom is heengegaan, die meer dan enig ander physico-chemicus in ons land door onderzoek en onderwijs heeft bijgedragen tot het behoud en de verdere ontwikkeling van de leer der heterogene evenwichten, zoals deze in Nederland tot bloei is gekomen door het werk van Bakhuis Roozeboom en Van der Waals. Naast het vele en belangrijke werk, door Scheffer, alleen en met zijn medewerkers en leerlingen, over reactiesnelheden en gasevenwichten verricht, vormen de onderzoekingen op het gebied der „phasenleer”, neergelegd in een groot aantal publicaties en in onder zijn leiding bewerkte proefschriften, het monument, dat zijn herinnering in wetenschappelijk opzicht levend zal houden.

Wanneer schrijver dezes, omstreeks een half jaar na het overlijden van Scheffer, zich zijn markante persoon voor de geest roept, komen beelden naar voren van verschillende aard, ieder behorend bij het ogenblik der ontmoeting, wisselend van geval tot geval, zoals te verwachten bij een mens met een krachtige en impulsieve

FRANS EPPO CORNELIS SCHEFFER
(9 Juni 1883—27 Juli 1954)

persoonlijkheid, wiens stemming schommelt tussen licht en donker, zoals de hemel bij wisselende bewolking. Maar zoals een stralende hemel het in de herinnering wint van een bedekte, zo springt bij terugdenken aan Scheffer het beeld naar voren, dat zo zuiver is vastgelegd in het bijgevoegde portret uit zijn latere levensjaren. Wie Scheffer gekend hebben, zullen zich verheugd en verwarmd gevoelen bij het beschouwen van deze foto en weten hoe juist hierin die kenmerken van zijn persoon en geest tot uitdrukking komen, welke zij voor alles in hun herinnering willen behouden. Het komt tot uiting in de tinteling van zijn blik, in de zo goed bedoelde lichte ironie, die er mee gepaard gaat, in de onuitgesproken vraag „Geloof je dat nu zelf?” En zij zien in hun gedachte daarbij zijn gehele persoon en figuur oprijzen, zoals hij kon staan dicht tegenover degene, met wie hij zich op dat ogenblik onderhield, hem misschien bij de arm nemend, of wel in conversatie met hem oplopend in het laboratorium, langzaam voortschrijdend, meestal een actetas onder de arm, in ernstige discussie, wat hij sprak zorgvuldig overwegend. Het was bij zulke gesprekken, dat Scheffer zijn volle kennis toonde, de uitgebreidheid van zijn weten op het gebied van wat men, in deze tijd van snel wisselende theorieën, misschien de „klassieke” anorganische en fysische scheikunde mag noemen.

En welk een gedegen kennis, gefundeerd op hechte begrippen en theorieën, die een scherpe betoogtrant mogelijk maakten en geen vaagheden duldden. De thermodynamica was de leidsvrouw, die hij met onverbreekbare trouw was toegedaan, zij gaf de weg aan bij zijn beschouwingen over fysisch-chemische vraagstukken, haar grondstellingen waren zo breed, dat zij de mogelijkheid openlieten voor zelfstandige overdenking en voorspelling van noodzakelijke gevolgtrekkingen, zonder de onderzoeker er toe te brengen ter verklaring van gevonden verschijnselen ad hoc nieuwe veronderstellingen in te voeren van hypothetisch karakter. De noodzaak, die de beoefenaar van de „tegenwoordige” fysische chemie, wil hij niet „achter blijven”, niet altijd omzeilen kan, te werken of althans gebruik te maken van begrippen of beschouwingen uit andere gebieden der natuurwetenschappen en deze op „qualitatieve” wijze

toe te passen zonder er misschien steeds de diepere grondslagen geheel van te voorzien, deed zich op het gebied van Scheffer's werk niet of in aanmerkelijk mindere mate voor. Een dergelijke werkwijze zou hem ook niet gelegen hebben, want het gissen, het gebruiken van niet goed gedefinieerde begrippen, lag Scheffer verre. Zo ver, dat het waarnemen daarvan bij „moderne” beoefenaars der fysische chemie misschien wel eens een zekere tegenzin bij hem opriep voor al dat ogenschijnlijke gegoochel met nieuwigheden. De vaagheid van veel van deze nieuwe begrippen scheen zich af te spiegelen in het verbijsterende aantal publicaties en publicatietjes, dat de betreffende onderzoekers dikwijls in snel tempo achter elkaar moesten laten verschijnen om eenmaal gemaakte veronderstellingen weer aan te vullen of bij te polijsten in verband met nieuwe experimentele gegevens of intussen veranderde theoretische inzichten. Hoe verschillend daarvan was *zijn* gebied van onderzoek, „het” werk van Gibbs, „de” theorie van Van der Waals, voor een belangrijk deel gebaseerd op een betrekkelijk gering aantal grondslagen, maar deze van zo fundamentele waarde, dat geen dagelijks „bijhouden” van gewijzigde of nieuwere opvattingen verlangd werd om belangrijk wetenschappelijk werk te verrichten.

De zeer grote kennis van Scheffer van de „klassieke” theoretische chemie, die hem in staat stelde elk facet hiervan te overzien en er mee te werken, gevoegd bij zijn aanleg en vermogen zijn gedachten helder te formuleren, maakten hem naast een uitgesproken leider van zelfstandig onderzoek tot een docent van uitmuntende bekwaamheid en niet genoeg te schatten waarde voor het onderwijs aan studenten. Juist omdat hij hun datgene leerde, wat hij wist op zekere basis te staan, kon hij ondoordachte, niet-uitgegroeide hypothesen in zijn onderwijs vermijden. Dit bracht met zich mede, dat de student geen kans kreeg, bij gesprekken of tentamina, „halve kennis” te debiteren. Wel mocht deze zijn fantasie laten gaan, werd hij aangemoedigd zelfstandig te denken, maar iedere uitspraak of bewering moest gestaafd kunnen worden. Zo heeft Scheffer, door zijn instelling ten opzichte van wetenschap en onderwijs, in zijn meer dan dertigjarige werkzaamheid als hoogleraar

aan de Technische Hogeschool, een stempel op deze periode van technisch hoger onderwijs in de fysische chemie gedrukt. Van dit onderwijs en van zijn leiding bij eigen wetenschappelijk werk hebben zijn leerlingen een onuitwisbare herinnering in hun leven met zich mede genomen. Het grootse afscheid, dat zij hem bij zijn aftreden te Delft hebben bereid, vermeld in het Chemisch Weekblad van 18 Juli 1953, legde hiervan op indrukwekkende wijze getuigenis af. Op deze dag bleek ook nog eens opnieuw, voor ingewijden in feite overbodig, tot welk een omvang het onder zijn leiding bewerkte wetenschappelijke oeuvre, in een groot aantal tijdschriftartikelen en een vijf en twintigtal dissertaties gepubliceerd, was gegroeid, eindigende met de proefschriften over het gebied, waar zijn belangstelling in de laatste jaren vooral naar uitging, het onderzoek van binaire en ternaire systemen bij hoge druk waarbij superkritische fluide fasen optreden.

De laatste vrucht van Scheffer's pen is het levensbericht geweest, dat hij voor het Zeitschrift für Metalkunde heeft geschreven over zijn leermeester Bakhuis Roozeboom ter gelegenheid van de herdenking van diens' honderdste geboortedag. Het is pas na zijn overlijden in de Octoberaflevering van 1954 in druk verschenen. Zo heeft hij tot het laatste de nagedachtenis van zijn leermeester geëerd.

Het is een droevige gedachte, dat Scheffer de plechtige herdenking van deze geboortedag, op 23 October 1954 te Amsterdam, niet meer heeft mogen meemaken. Ware het anders geweest, dan zou hij de centrale figuur van deze herdenking zijn geweest. De Bakhuis Roozeboom-medaille, door de Akademie elke vijf jaar toegekend aan die onderzoeker, welke zich op het gebied der fasenleer grote verdiensten heeft verworven, zou hem op die dag zijn uitgereikt. Dit zou een waardige bekroning zijn geweest voor dit vruchtbare leven. Helaas heeft het niet meer zo mogen zijn.

W. G. BURGERS